

LA FILOSOFIA DE L'IMPERIALISME EN LA HISTÒRIA

EDUARDO HOORNAERT

Salvador, Brasil

1. Des dels temps en què sorgeixen les primeres ciutats, fa vuit mil anys, a Mesopotàmia, la història de la humanitat s'identifica amb la història de l'imperialisme. En el moment en què una ciutat prospera prou com per poder subjugar-ne una altra i així crear més riquesa per a ella mateixa, aquesta ciutat no vacil·la a fer la guerra. Més tard les nacions fan el mateix, i així ho fan avui els blocs internacionals. És la regla. Per això, molts llibres d'història són simplement un llistat de guerres i lluites pel poder.

És a Mesopotàmia, una vall fèrtil amb dos rius importants, el Tigris i l'Eufrates (l'actual Iraq), on sorgeixen les primeres ciutats i les primeres guerres d'expansió. La informació prové de les incisions cuneïformes escrites en llistons de fang que l'arqueologia avui desenterra en grans quantitats en tota la vall. Aquests llistons contenen informacions precioses sobre la forma en què els camperols de Mesopotàmia interpreten la seva vida. La història que expliquen és gairebé invariablement la història dels déus, plena de borratxeres i combats, victòries i grandeses, vertader mirall de la vida dels grans de la terra. No falten déus ni deesses, ni al cel ni a la terra, ni als inferns. Es compten fins a 1800 divinitats, amb les quals el camperol dialoga submís i ple de reverència. L'única cosa que pot esperar del seu déu (del seu senyor) és la generositat, una ajuda en l'extrema necessitat. Els camperols acostumen a viure plens de por.

Per a l'imaginari imperial, el món és una gran organització de temples. Cada déu, dels 1800, té el seu temple. Amb l'imperi babilònic emergeix un déu major que tots els altres: Marduk, imatge celeste de l'emperador. Ell transforma Babilònia en el centre del món. El seu temple controla gran part de les terres millors de la vall i imposa tributs sobre tota la producció. Els esclaus de la terra en realitat són esclaus del gran déu Marduk. A ulls del poble, el rei té el seu poder pel fet de ser ministre dels temples. Ell va de ciutat en ciutat, o sigui, de temple en temple.

2. Cal estranyar-se que el model imperialista, des de les seves primeres experiències mesopotàmiques fins a l'actualitat, hagi rebut tant de suport per part de filòsofs, polítics i religiosos. Almenys, aquelles filosofies polítiques i religions que van ser àmpliament divulgades, sempre van donar suport a la idea imperialista. Encara que ens sembli observar cada dia que la gran majoria de les persones mantenen una sana i alegre visió pacífica de la vida, podem observar també que les filosofies més divulgades entre el poble són contràries al sentiment de felicitat que l'univers en què vivim inspira, i prefereixen una visió ombrívola i guerrera del món.

Des de fa segles, els filòsofs més crítics de Grècia consideren necessari l'imperialisme i inevitable la guerra. Un dels primers filòsofs grecs, Heràclit (segles VI-V aC), formula aquest pensament en una frase lapidària: La guerra és l'origen de tot. Quan Prometeu va robar el foc de l'Olimp, era per fondre ferro i fer armes, i amb això iniciar el progrés humà. La guerra crea progrés. Tot el que l'ésser humà crea té el seu origen en la guerra, en el ferro i en el foc: les ciutats, els països, les famílies, les propietats, els negocis, les corporacions, en fi, la vida social. És veritat, diu Heràclit, que les persones pateixen sota la llei de la guerra, però han de recordar que hi ha una llei còsmica, més enllà de la nostra observació, que apunta a crear l'harmonia a l'univers i que inevitablement comporta la necessitat de la guerra. El ferro governa el món, la guerra és un mal necessari.

Això és el que dicta la raó pràctica. Si vols la pau, prepara la guerra. Des de Plató fins a Bush, Blair, Berlusconi, Chirac... els polítics pensen que el món millora fonamentalment per l'ús de la raó pràctica, la *guerra justa*, o sigui, una guerra realitzada amb la pretensió d'aconseguir la pau. Ja Plató i Aristòtil garanteixen una societat de benestar per a tots, sempre que sigui dirigida pels *aristòcrates*, o sigui, els més dotats de raó pràctica. Aristòtil arriba a fer una experiència concreta amb el jove príncep Alexandre de Macedònia, de qui es converteix en preceptor. Resultat: en una campanya militar fulgurant, Alexandre el Gran forma en pocs anys un nou imperi.

3. Després d'Heràclit, sorgeixen a Grècia diverses filosofies que apliquen el seu pensament en l'educació del poble. La més influent d'aquestes filosofies és l'estoïcisme, que sorgeix en el segle V aC i que per tant ja porta 2500 anys acompanyant a la cultura occidental. Les seves idees són simples. A l'univers tot està planejat per una Providència eficaç i incomprensible. Els designis de la Providència són insondables, però savis. Les coses de la vida estan marcades per endavant per una llei còsmica de saviesa inabastable. Els éssers individuals han de conformar-se a aquesta llei, han de carregar el pes amb calma, perquè el rellotge del món ja ho marca tot i regula els temps i els llocs. Les coses estan previstes des de sempre per un poder misteriós que tot ho cuida, que estima l'ordre, la regularitat, el compàs de les coses, l'enquadrament de les persones.

El problema principal està en el desordre de les anomenades *passions*. L'ésser humà esclau del seu cos i dels seus desitjos és un infeliç, està perdut. La seva salvació consisteix primer que res en l'alliberament dels impulsos propis del cos, entre els quals els més poderosos són els sexuals. El cos és la presó de l'ànima, un pes per a la vida *espiritual*. L'ésser humà ha d'alliberar-se per l'educació, o sigui, pel control exercit per la raó i la consegüent voluntat sobre els impulsos del cos.

El que ha de quedar clar en tot això és el nexa entre l'educació estoica i la política. La recerca del goig i de la felicitat personal no combina bé amb l'ordre de les coses, amb l'*statu quo* imperialista. L'estoïcisme, al contrari, no crea cap problema per als governants.

4. Aquest estoïcisme de la raó i de la voluntat s'estén durant segles per tot l'univers hel·lenitzat (que inclou l'imperi romà) i aconsegueix de ple els nuclis cristians a partir de la segona meitat del segle II dC. Clement d'Alexandria (III dC) escriu que l'estoïcisme combina bé amb el cristianisme. És seguit pels Pares de l'Església dels segles posteriors. Tots opten per l'enderrocament del principi del goig i la seva substitució pel principi de la penitència. Agustí (V dC) coneix bé l'estoïcisme i el col·loca com a base de la seva teologia. La seva influència és immensa en la formació de la cultura occidental. El mateix es diu de Tomàs d'Aquino (XIII), que ensenya que hi ha una *lleï eterna*, una llei que no estaria subjecta a cap canvi, i molt menys a les *vel·leïtats* de les emocions.

Però no sols els religiosos es deixen portar per la filosofia imperialista. Amb els temps moderns, aquesta arriba a impregnar la cultura occidental amb un tot. La idea se secularitza amb Hugo Grotius d'Holanda, que

ensenya que no cal tenir en compte el que les persones senten, volen, pateixen i desitgen, sinó el que la *lleï eterna de la guerra i de la pau dicta*. A través de Tomàs Hobbes i John Locke aquestes idees desemboquen finalment en les terribles ideologies del segle XX com el nazisme, l'estalinisme, el franquisme, el salazarisme, i avui, en el començament del segle XXI, continuen més vives que mai.

Davant de tot això, la discussió sobre guerra i pau que es va fer una mica per tot arreu durant la segona part del segle XX, ha provat àmpliament ser insuficient, i fins a superficial. Els crims de "guerra mai més" van omplir els carrers, i van quedar en això, per falta d'arguments definitius. El gran *senyor de la guerra* avui obeeix fidelment el paradigma d'Heràclit: és necessari desviar la mirada de les llàgrimes de les dones iraquianes i dels nens afganesos i palestins, mirar la de Sa Eminència la Guerra, perquè ella obeeix la *lleï universal* que regeix el món. La doctrina d'Heràclit continua, doncs, inalterada, després de 2.400 anys.

5. Malgrat tot, afortunadament, Amèrica Llatina conserva la seva virginitat. Està sent considerada -sobretot pels artistes- com un continent no *estoic*. Això ve de lluny... El 1501 en observar la forma de ser dels habitants de la costa brasilera, el famós viatjant genovès Amerig Vespucci anota en el seu diari: Semblen més epicuris que estoics. I així segueixen avui, refractaris a l'estoïcisme i a les filosofies ombrívols en general.

El poeta xilè Nicanor Parra testimonia: A Xile el saber i la rialla es confonen. Un altre poeta xilè, Pablo Neruda, escriu: Ah! Si amb una gota de poesia i d'amor / poguéssim aplacar la ira del món! Un altre xilè, l'historiador Maximiliano Salinas, insisteix en l'originalitat *no estoica* del Continent en descriure el caràcter propi del cristianisme llatinoamericà.

Però, els amics de la rialla i els refractaris a l'estoïcisme, seran també enemics de l'imperialisme? Serà veritat que la voluntat positiva a favor de la rialla, del goig i de la felicitat és capaç de vèncer les *armes de la guerra* que habiten dins cadascú de nosaltres?